

Берлач О.П., к. арх., доцент., **Тарасюк І.І.**, ст. викладач

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ДЕКОРАТИВНО-ПЛАСТИЧНІ МОТИВИ АРХІТЕКТУРИ БУДИНКІВ І СПОРУД ІСТОРИЧНОЇ ЧАСТИНИ МІСТА ЛУЦЬК

Анотація. В статті виявляються та аналізуються декоративно-пластичні мотиви пам'яток архітектури, громадських будівель і споруд «Старого міста» в Луцьку. Аналіз будівель і споруд дозволяє виділити формотворчі завдання та креативну сутність декору, як частини архітектурної споруди, наділеного естетичною функцією.

Ключові слова: декор, пластика, форма, конструкція, формотворення, композиція.

Аннотація. Берлач А.П., Тарасюк І.І. Декоративно-пластические мотивы архитектуры зданий и сооружений исторической части города Луцк. В статье выявляются и анализируются декоративно-пластические мотивы памятников архитектуры, общественных зданий и сооружений «Старого города» в Луцке. Анализ зданий и сооружений позволяет выделить формообразующие задачи и креативную сущность декора, как части архитектурного сооружения, наделенного эстетической функцией.
Ключевые слова: декор, пластика, форма, конструкция, формообразования, композиция.

Abstract. Berlach A.P., Tarasyuk I.I. Plastic decorative motifs architecture buildings historic city of Lutsk. The paper identified and analyzed decorative plastic motives monuments, public buildings "Old Town" in Lutsk. Analysis of buildings can provide formative tasks and creative nature decor as part architectural structures possessing aesthetic function.

Key words: decor, plastic, shape, design, shaping, composition.

Постановка проблеми. Фактично аспект декору архітектурних будівель і споруд м. Луцька в якості повноправного, поряд з конструкцією і композицією, структурного елементу архітектури, без якого неможливо забезпечити суттєву цільність архітектури, не був ще досліджений. Тому роль декору і пластики як креативного чинника у формуванні архітектури будівель і споруд є важливим і необхідним. У зв'язку з цим, повинен проводитись детальний аналіз засобів і прийомів формотворення, композиції, вивчення декору, як структурного елементу в організації естетичної функції архітектурних споруд. Виявлення декоративно-пластичних мотивів в архітектурі пам'яток, громадських будівлях і спорудах історичної частини міста Луцька, являється складовою частиною такого аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стосовно вивчення проблематики декоративних мотивів в архітектурі будівель і споруд України проведені розвідки науковцями Пападюк С.Г., Кадуріною А.О., Герасимовою Д.Л., та ін., які аналізують декоративні мотиви в історичних архітектурних спорудах Одеси. Щодо наукових розвідок аналізу декоративно-пластичних мотивів у спорудах Луцька, їх структурного вираження та особливостей, то ці питання частково розглядаються у працях О. Лесика, П. Троневи́ча, І. Абрамюк. Проте виникає необхідність виявити декор і пластику в спорудах історичної частини Луцька, як структурного елементу, що виявляється через архітектоніку та композиційні особливості і прийоми формотворення архітектурного ансамблю.

Мета дослідження. Виконати аналіз декоративно-пластичних мотивів будівель і споруд та встановити як саме декор і пластика вирішують завдання та креативну сутність пам'яток архітектури та громадських будівель і споруд в історичній частині Луцька.

Основні результати дослідження. Архітектура – це без сумніву творення простору, тому головною ознакою кожного архітектурного твору є його просторове вираження, яке доцільно організоване для певної соціально-духовної і значимої мети, що вміщує людину і сприймається нею візуально.

Зокрема при цьому мова ведеться не тільки про простір, який з усіх сторін обмежений, як в інтер'єрі будівлі, але й про простір зовнішній, що закомпонований обсягами будівель і споруд. Архітектурні твори володіють подвійною вартістю – матеріально-практичною та інформаційно-естетичною. Твір архітектури поряд з цим входить в систему об'єктів – будівля утворює елемент комплексу споруд і будівель, комплекс безумовно є елементом населеного місця загалом [4]. При цьому архітектурні об'єкти естетично оздоблені творять структурне підгрунття предметно-просторового середовища, де декор і пластика в їх організації відіграють не малу роль.

В архітектурній науці під пластикою розуміють рельєфність форми в широкому діапазоні від фактури-рельєфності, що не виходить за рамки поверхні матеріалу, в тому числі декор, скульптурне ліплення, до просторового розчленування цієї форми, поєднаної з її внутрішньою структурою. Декор характеризується як суттєвий і двохсторонній компонент архітектури. З однієї сторони він ніби випадковий в контексті конкретної архітектурної форми, привноситься в неї з зовні. З другої сторони є органічною частиною даної архітектурної форми, підкоряючись логіці архітектурного формотворення [6].

Луцьк – одне з найдавніших міст України, еволюція якого значною мірою залежала від політико-адміністративних чинників. Протягом свого існування, перебуваючи у складі різних держав, місто мало статус політичного, економічного і культурного центру, на ряду з тим провінційного нерозвиненого містечка. Ці чинники, а крім того, і географічне положення міста, національно-релігійний склад населення, соціально-економічний поділ міських жителів вплинули на формування архітектури в історично сформованому середовищі [1].

Для визначення декоративно-пластичних мотивів в архітектурі громадських будівель та споруд в історично сформованому середовищі, дослідження повинно спиратися на здобутки минулого. Для цього було проаналізовано значну кількість історичних, архівних документів, іконографічних матеріалів, а також обстежено споруди в натурі.

У наслідок проведеного аналізу та систематизації отриманої інформації було виявлено декоративно-пластичні прийоми, які найшли своє застосування в архітектурі історичної частини міста Луцька. Їх можна розділити на три групи:

- великі пластичні форми фасадів і інтер'єрів;
- малі пластичні форми;
- дрібна пластика архітектурних деталей.

До великих пластичних форм можна віднести такі прийоми, як застосування ніші в пройомах порталів, надбудова аттиків, ризалітів, арок, карнизів, горизонтальних тяг (рис.1).

До малих пластичних форм декорування можна віднести різноманітні арочки, трьохчетвертні колони з капітелями, пілястри з не високим рельєфом, півколони, сандрики, кронштейни (рис 2).

До дрібної пластики архітектурних деталей відносимо прийоми декорування не високим рельєфом, або різним декором фасадів, віконні налічники, розетки, пальменти, маскарони, барельєфи, рослинні та зооморфні орнаменти (квіти, в'ючні гілки дерев, тощо), солярні знаки (зірочки, хрести, кола) [3]. Серед найпоширеніших декоративних мотивів дерев'яного декору в дрібній пластиці були геометричні фігурки (квадрати, прямокутники, ромби, трикутники, та ін.), орнаменти, що накладалися на оздоблювані різьбленням архітектурно-конструктивні елементи фасадів будівель і споруд [2], (рис.3).

Приєм декорування нішами в пройомах порталів спостерігається у будівлях які належали багатшим верствам населення, релігійним громадам. Вони помітні в спорудах замкових, монастирських комплексів. Заміна ніш на арки декоровані карнизом можна помітити в садибах, особняках. Вид декору з достатньо високим рельєфом пілястр, півколон, колон і капітелей можна спостерігати в пам'ятках храмової архітектури (собор Петра і Павла).

Будинок залізничника, вул. Стрілецька, 51

Управління освіти, вул. Шевченка, 1

Будинок вчителя, вул. Шевченка, 14

Житловий будинок, вул. Д. Галицького

Монастир Хрестовоздвиженського братства, вул. Д. Братковського, 2

Будинок Липинських, вул. Б. Хмельницького, 10

Будинок єврейської гміни вул. Б. Хмельницького, 6

Рис. 1. Великі пластичні форми фасадів будинків

Луцька українська гімназія,
вул. Б. Хмельницького, 12

Однородинне житло вул. Романюка, 5

Житловий буд. (особняк) вул. Кривий Вал.

Житловий буд. (особняк)
вул.Б.Хмельницького,26

Особняк, вул. Ковельська

Житловий будинок вул. Романюка, 7

Рис. 2. Малі архітектурні пластичні форми фасадів архітектурних споруд Луцька (цегляний стиль)

фронтон будинку вул. Кічкарівська, 1

номер будинку, вул. Міліційна, 29

Ганок садиби, вул.Товарова, 4

садиба, вул. Червоного хреста, 7

Дерев'яне декоративне різьблення будинків садибного типу

Картуш обласного театру ляльок
вул.Б. Хмельницького, 18

барельєф в'ючних гілок і листя лавра
будинку вул. Ковельська, 47

Металева декоративна розетка

декоративне обрамлення вікон буд.
вул. Б. Хмельницького,17

Декоративна решітка буд.вул.Сенатора

Пілястра садиби,
вул. Червоного Хреста, 7

Ліпні маски у будинку на вул. Лесі Українки, 6

Маскарон голови лева
на вул. Кривий Вал, 12

Керамічна маска над вікном будинку
буд. на вул. Богдана Хмельницького, 15

Рис.3. Дрібні архітектурні деталі.

Окрім цього, на фасадах такого типу споруд в невеликих нішах встановлені круглі скульптури (будинок на вул. Д. Галицького і вул. Братковського).

Наступним прийомом декорування споруд великими пластичними формами можна стверджувати застосування однорядних колон і капітелей фланкуючих зводи чи арки головного входу (рис. 2).

Ще одним прийомом декорування великих пластичних форм є розчленування споруди на поверхи горизонтальними тягами, наближеними за своєю структурою до антаблементів, з чітким метричним порядком розміщення віконних проїмів і архітектурних деталей – розподілення їх на рівній відстані один від одного, що вказує на ознаки ренесансного стилю.

Прийоми декорування фасадів і інтер'єрів малими пластичними формами і дрібними архітектурними деталями характеризуються застосуванням тонкої різьби рослинного чи зооморфного орнаментів, суцільною гладдю покриваючих стіни, або ділянки стін, (картуші особняків, інтер'єри будиночків садибного типу), (рис.3). В інтер'єрах будинків і споруд використовуються розетки з геометричними і рослинними орнаментами. Архітектурні елементи, що прикрашають архітектурні об'єкти – голови левів (маскарони), зірки, хрести, кола, розетки на фризах являються солярними знаками і несуть захисну функцію (рис.3). Дві маски лева і вікна в характерному класичному стилі несуть символіку переходу між світом людей і божеств, добра і зла. Тому на них обов'язково ставився захист у вигляді елементів, які несуть на собі символіку сонця. Лев з кільцем рахувався подвійним захистом, так як круг означав вічність [3].

Барельєфи у вигляді в'ючних гілок лавра як декоративні елементи дрібних пластичних форм являються символом вічного, нового життя (рис.3). Пентаклі у вигляді п'ятикілечних зірок одночасно сильний захисний символ, прообраз всесвіту, і найулюбленіший знак масонів, які вони використовували в своїх будинках. Переважна більшість будинків декорована різного роду арочками, це особливо помітно в будинках цегляного стилістичного напрямку (рис.2).

Різноманітні дверні ручки, орнаментальні решітки також є декоративними елементами в пластиці будівель і споруд історичної забудови міста Луцька (рис.3).

Надзвичайно актуальним декоративно-пластичним мотивом в архітектурі міста є принцип колористичного образу, за яким фасади будівель тинькували і фарбували. До кольорової гами, яка використовувалась як основний засіб художньо-декоративної виразності будівель, належали кольори теплої і холодної палітри. Переважно використовувалися світлоголубі, охристі, пісочні, коричневі, світлокоричневі, жовті, гірчичні та червоні кольори.

Рис.4. Садиба Пузини з елементами тиньку

Сюди можна віднести найстаріший в Луцьку житловий будинок Пузини 1545 р. (Рис.4). На даний час садиба втрачає історично сформований вигляд, так як реставрується бригадою будівельників, а не майстернями реставраторів. Декоративні мотиви пофарбованого тиньку, який за своїми конструктивним способом нанесення – по забитих в стіну клинцях, що заміняє дранку, є унікальним і потребує музеєфікації, має можливість бути захороненим під шаром сучасної штукатурки.

Висновок. Отже, в статті проаналізовано декоративно-пластичні мотиви будівель і споруд Луцька та встановлено, як пластика і декор фасадів, символіка елементів впливала не тільки на стильову належність архітектурних об'єктів історичної частини міста (архітектура ренесансу, бароко, класицизму, еkleктизму, модерну та цегляного стилю), але й їх функціональну належність (садиби, особняки, споруди релігійних громад, будиночки садибного типу, індивідуальні будинки) та естетичну функцію, яка робить їх креативними в наш

час. Встановлено прийоми декорування архітектурних об'єктів, які роблять індивідуальним, естетичним і специфічним кожен окремо взятий архітектурний об'єкт. Сьогодні система декорування фасадів перейшла на рівень об'ємно-планувальних рішень.

Література.

1. Абрамюк І.Г. Проблема розвитку архітектури житла в історично сформованому середовищі міста Луцька (XVII-початок XX ст.) / І.Г. Абрамюк//Стан та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку міста луцька. Матеріали науково-практичної конференції.-Луцьк.-2012.-С.293-297.
2. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп. 4, спр.282. Справа про нерухоме майно Менделя Столяра.
3. Держархів Волинської обл., ф. 158, оп.4-23 арк. Справа про нерухоме майно Тріппенбах Євгенії.
4. Иконников А.В. Функция, форма и образ в архитектуре/ А.В. Иконников.- М.: Стройиздат, 1986.- 228с.
5. Лесик О. В. Замки та монастирі України. / О.В. Лесик.- Львів: видавництво «Світ», 1993.- 172 с.
6. Пападюк С.Г. О декоре. // Архитектура СССР, 1-2, 1991,- С.104-107.